

FORENKLING AF DOBBELTFORMER.

PÅKRÆVET? GENNEMFØRLIGT? LØNSOMT?

Af Henrik Galberg Jacobsen (Dansk Sprognævn)

Et karakteristisk træk ved den danske retskrivningsnorm er dobbeltformer (og tripel-, kvadrupel- og kvintupelformer) som *shellak/shellak*, *tyrk/tyrker*, *spøgede/spøgte*, *strømlinet/-strømlinet/strømlinjet*, *skarpsleben/skarpslebet/skarptsleben/skarptslebet*, *anasene/anasene/sene/anaserne/anaserne*, *viraene/virusene/virusene/viruserne/viruserne*. Der er relativt mange dobbeltformer i den nugældende retskrivningsordbog, *RO 1996*. Til ca. 8 % af opslagsordene er der således knyttet en valgfrihed på enten lemma- eller bøjningsformsniveau. Det er mere end en fordobling i forhold til den foregående ordbog (*RO 1955*).

I det følgende vil jeg diskutere mulighederne for og ønskeligheden af at få reduceret eller afskaffet dobbeltformerne og skitsere og vurdere nogle løsningsmodeller. Jeg vil også se på konsekvenserne af *Retskrivningsloven* fra 1997 (og give et bud på en løsning af det nye paradoksproblem der kan ligge i at søge at slanke retskrivningsnormen samtidig med at der er sket en udvidelse af den kreds af sprogbrugere som er forpligtet til at følge normen).

Som antydning i artiklens undertitel¹ vil jeg koncentrere mig om tre spørgsmål: (1) Er tilstedeværelsen og omfanget af dobbeltformerne i den ortografiske norm så tyngende og problematisk at en afskaffelse eller reduktion af dem kan anses for påkrævet? (2) Hvor gennemførlig er en reform af denne art? Vil den overhovedet kunne realiseres og i givet fald hvordan? (3) Er et projekt 'forenkling af dobbeltformer' lønsomt? Kan det betale sig, og er der grund til at tro at udbyttet vil stå mål med indsatsen? Hovedvægten vil ligge på spørgsmål (2), mens spørgsmål (1) og specielt (3) kun vil blive summarisk behandlet.

¹ Undertitlen er lånt fra Paul Diderichsens artikel "Nordisk målstræv". Påkrævet? Gennemførligt? Lønsomt? *Nordisk Tidskrift för vetenskap, konst och industri (Letterstedtska)*, 1944: 529-537.

1 Påkrævet?

Det er næppe muligt objektivt at afgøre om en oprydning i dobbeltformerne i den officielle danske retskrivning er så påkrævet at den nødvendiggør en indsats på området. Men der er ikke tvivl om at dobbeltformerne af mange sprogbrugere opleves som et problem, og alene dette forhold motiverer at spørgsmålet om en reduktion eller afskaffelse af dem tages op til nærmere overvejelse.

Kvantitativt

Først er der det rent kvantitative forhold at ca. 8 % af opslagsordene i *Retskrivningsordbogen* har en valgfrihed knyttet til sig. Det kan dreje sig om valgfrihed mellem forskellige former af samme opslagsord, fx *shellak* el. *shellak*, *tyrk* el. *tyrker*. Eller det kan dreje sig om valgfrihed mellem bøjningsformer af et opslagsord, fx mellem præteritumformerne *fnisede*, *fniste* og *fnes* og mellem pluralisformerne *nævninge* og *nævninger*. En del sprogbrugere vil nok mene at det er for meget med valgfrihed ved næsten en tiendedel af ordene i dansk. Og det forhold at der er tale om mere end en fordobling i *RO 1986* sammenlignet med *RO 1955*, og at Sprognævnet har kunnet udsende en hel ordbog med og om valgfriheder i den officielle retskrivning (Dansk Sprognævn 1992), trækker nok i samme retning. At der desuden er sket en vis udvidelse af dobbeltformerne fra *RO 1986* til *RO 1996*, må yderligere bestyrke dobbeltformsskeptikerne i deres opfattelse af at der stadig er for mange valgmuligheder i retskrivningen.

Kritik af dobbeltformerne

Som et eksempel på en folkeligt-professionel opinion mod dobbeltformerne kan nævnes følgende brev af 23.9.1998 fra en sprogkonsulent til Dansk Sprognævn:

Hvorfor give næring til myten om at man i dag, "kan stave som man vil"?

Mange ord har flere stavemåder. Enkelte måske endda for mange.

Jeg er faldet over ordet *virus*. Vælg selv mellem *en* eller *et*. Og vælg i pluralis mellem hele fire forskellige stavemåder: *virus*, *viruser*, *virusser* eller *vira*... (– dog ikke *virak*). Hva' med at træffe et valg og få luget lidt ud? Sprognævnet har både kompetencen og autoriteten.

Som et eksempel på en politisk opinion mod dobbeltformerne kan jeg minde om de betænkeligheder ved de planlagte valgfriheder i *RO 1986* som kulturminister Mimi Stilling Jakobsen og undervisningsminister Bertel Haarder gav udtryk for i sommeren 1985, og som kon-

kretiseredes ved at de to ministre sidst i august 1985 skrev til Sprognævnet og henstillede til nævnet "påny at overveje, om der ville kunne ske en begrænsning af antallet af indførte dobbeltformer". Resultatet af henstillingen blev at nævnet i oktober 1985 reducerede antallet af ord med dobbeltformer med ca. 110, hvoraf ca. 70 var ord af typen *gymnasium/gymnasie*.

Som et eksempel på en administrativ opinion mod dobbeltformerne kan nævnes det ønske hos Rigsdagens/Folketingets Bureau og centraladministrationen om en enkeltformsbaseret officiel retskrivningsnorm som har været udtrykt med mellemrum siden 1870, og som har medført at parlamentet og centraladministrationen i de sidste ca. 125 år har haft deres egen retskrivningsvejledning med en smallere norm end den officielle retskrivningsordbogs. På det seneste har administrationens interesse for retskrivningsproblemet resulteret i en anmodning fra Folketingets Informations- og Dokumentationsafdeling til Dansk Sprognævn om bistand mht. en revision af Folketingets retskrivningsvejledning, herunder hjælp til at træffe et valg mellem de tilladte dobbeltformer.

Og som et eksempel på en leksikografisk opinion mod dobbeltformerne kan nævnes Henning Bergenholtz' artikel i det seneste nummer af *Hermes* (Bergenholtz 1998). Også den interne liste over foretrukne opslagsformer som er udarbejdet til brug ved redaktionen af *Den Danske Ordbog* og *Den Store Danske Encyklopædi*, kan ses som en indirekte kritik fra fagligt-leksikografisk hold af de mange dobbeltformer i retskrivningsnormen.

2 Gennemførligt?

I dette afsnit diskuterer jeg hvilke muligheder Dansk Sprognævn har for at gennemføre en evt. dobbeltformsreform, og skitserer nogle løsningsmodeller.

Sprognævnets beføjelser

Den beføjelse som Sprognævnet har til – uden at spørge – at lave ændringer i den officielle retskrivning, er i *Sprognævnssloven* udtrykkeligt begrænset til at gælde "ændringer og ajourføringer af ikkeprincipiel karakter". Når det derimod drejer sig om ændringer af principiel karakter, skal de først godkendes af kulturministeren, der inden en evt. godkendelse skal forelægge sagen for undervisningsministeren. Og eftersom der har været dobbeltformer i den officielle danske retskrivning så længe vi har haft sådan en, så må en afskaffelse af dobbeltformerne siges at være en så gennemgribende og principiel ændring at den hører til dem

der skal forelægges i de relevante ministerier før den kan publiceres for sprogbrugerne.

Det gælder naturligvis og helt indiskutabelt for en radikal reform der simpelthen gør op med det gamle princip om brug af dobbeltformer overhovedet. Og det må formentlig også gælde for en mere moderat reform, der indskrænker sig til at afskaffe dobbeltformerne i bestemte afgrænsede ordgrupper eller ordtyper.

Et særligt problem i forbindelse med de juridiske muligheder for at gennemføre en forenkling af dobbeltformerne er forholdet til de to retskrivningsprincipper der er blevet slået fast med lovkomplekset i 1997, nemlig *traditionsprincippet* og *sprogbrugsprincippet*. Det er de to principper som Sprognævnet skal tage hensyn til i sit arbejde med sprognormeringen, og altså også i sit arbejde med fastlæggelsen af retskrivningen.

Kort fortalt går *traditionsprincippet* ud på at ord staves på den måde som de altid har været stavet på i de officielle retskrivningsordbøger. Og *sprogbrugsprincippet* går så tilsvarende ud på at ord og ordformer i dansk skrives "i overensstemmelse med den praksis, som følges i gode og sikre sprogbrugerers skriftlige sprogbrug". Det vil sige – som der står i både bemærkningerne til forslaget til *Sprognævnssloven* og i *Sprognævnsbekendtgørelsen* – at "Efter traditionsprincippet ligger stavemåderne af det eksisterende ordforråd principielt fast, bortset fra justeringer som følge af sprogbrugsprincippet".

Det kunne umiddelbart se ud som om vi her er havnet i en næsten Joseph Hellersk punkt 22-fælde der nok giver Sprognævnet (og Kulturministeriet) ret til at foretage ændringer i retskrivningen, men som samtidig forbyder nævnet – og ministeriet – at gennemføre andre ændringer end dem der faktisk er sket i forvejen. Der er helt klart et problem her – et juridisk problem – som kan vise sig at være en alvorlig hindring for en systematisk afskaffelse af dobbeltformerne i dansk retskrivning. Det vil jeg imidlertid ikke lade mig standse af her, men jeg vil haste videre til nogle overvejelser over hvordan en – af myndighederne sanktioneret – dobbeltformsreform kunne tænkes realiseret.

Den radikale løsning

Først er der den helt radikale løsning: den endegyldige afskaffelse af enhver valgfrihed i den danske retskrivningsnorm. Den virker umiddelbart tillokkende. Formålet med en officiel retskrivning er jo standardisering og fasthed. Kunne man forestille sig dette ideal smukkere realiseret end i en retskrivning hvor hvert ord havde én og kun én stavemåde, og hvor hver bøjningsform kunne skrives på én og kun én måde? Det kunne man næppe, men ikke desto

mindre må den totale enhedsortografi nok betragtes som en utopisk tilstand som hverken er realistisk eller ønskværdig.

Man kan få et indtryk af totalprojektets umulighed ved at se nærmere på de forskellige typer af valgfriheder der findes inden for den officielle norm. Jeg har indtil nu blot talt om dobbeltformer eller valgfriheder som om det var ensartede størrelser. Og jeg har også, i overensstemmelse med almindelig praksis, stiltiende betragtet dobbeltformerne i *Retskrivningsordbogen* som om de var et snævert ortografisk anliggende. Men dobbeltformer er faktisk mange ting, og det er langtfra dem alle der med rimelighed kan karakteriseres som rent eller snævert ortografiske.

Forskellige slags dobbeltformer

Der er naturligvis en del rent ortografiske dobbeltformer. Det gælder fx *Månen* eller *månen* med stort eller lille, *idé* eller *ide* med eller uden accenttegn over slut-*e*'et, og *simpelthen* eller *simpelt hen* i ét eller to ord. Det gælder ligeledes orddele som *he-sten/hes-ten/hest-en* og opslagsord som *bolche/bolsje* med *ch* eller *sj*, *hefte/hæfte* med *e* eller *æ* og *vandre(r)hjem* med eller uden slut-*r* i *vandre(r)*. Og det gælder bøjningsformer som *globus(s)en* med ét eller to *s*'er og *øre(r)ne* med eller uden *r* foran bestemthedsendelsen *-ne*.

Når den slags valgfriheder kan betegnes som rent ortografiske, er det fordi der her er tale om varianter der kun er forskellige mht. deres skriftlige form, mens der ikke er nogen hørbar forskel på dem. Det er således karakteristisk for de rent ortografiske dobbeltformer at de er *fuldstændig homofone*. I andre tilfælde kan man tale om *potentielt homofone* dobbeltformer. Det er sådan nogle som fx *fader/far* og *medens/mens*, hvor brugen af den lange form i skrift jo ikke udelukker at man faktisk udtaler ordet i én stavelse. Det gælder tilsvarende fx *hilsenen* eller *hilsnen* med eller uden *e* i midten, der kan afspejle – men som ikke behøver at gøre det – en forskel i udtale i henholdsvis tre og to stavelser.

Og så er der de masser af tilfælde hvor to eller flere dobbeltformer ikke alene er heterografe – hvad alle dobbeltformer jo er – men også heterofone. Det kan dels dreje sig om opslagsformer, fx *gulvmop* eller *gulvmoppe*, *indskrumpen* eller *indskrumpet*, *kranie* eller *kranium*, *opiumvalmue* eller *opiumsvalmue*, *oxid* eller *oxyd*, *pyramidal* eller *pyramidalisk*. Eller det kan dreje sig om bøjningsformer, fx pluralis *dollar* eller *dollars*, *kontoer* eller *konti*, *nævninge* eller *nævninger*, præteritum *nævned* eller *nævnte*, *nyste* eller *nøs*, fælleskøn eller intetkøn *flonellen* eller *flonellet*, *insulinen* eller *insulinet*, neutrum og adverbial form *for-*

holdsvis(t) med eller uden *-t*, bestemt form og pluralis *ny* eller *nye*, *fri* eller *frie*.

Den antydning af dobbeltformernes typologiske mangfoldighed jeg her har givet, skulle nok kunne illustrere vanskelighederne ved en total afskaffelse af dobbeltformerne i dansk. Det er først og fremmest de tilfælde hvor dobbeltformerne er heterofone, der er problematiske. Det ville være betænkeligt hvis en normerende myndighed – med henvisning til at der blot er tale om en regulering af retskrivningen – fra den ene dag til den anden fjerner muligheden for at skrive en lang række af de former der bruges i den faktiske sprogbrug hos gode og sikre sprogbrugere, og dermed samtidig devaluerer disse former til andenrangsformer i den mundtlige sprogbrug. Det ville ikke være rimeligt hvis fx *kranie*, *opiumvalmue*, *nøs* og *insulinen* fik lov til at beholde deres plads inde i normvarmen, mens *kranium*, *opiumsvalmue*, *nyste* og *insulinet* blev sendt ud i kulden.

Og en oprydning blandt de heterofone dobbeltformer ville også stille sig blokerende i vejen for fremtidige optagelser af nye former i *Retskrivningsordbogen*. Den officielle retskrivningsordbog mangler jo fx stadig en del almindeligt brugte former på *-ie*, fx *akvarie*, *auditorie*, *gymnasie*, *klimakterie*, *kollegie*, *podie*, og anerkender kun formerne på *-ium*, altså *akvarium*, *klimakterium*, *kollegium* osv. En accept af formerne på *-ie* ville altså – hvis dobbeltformer ikke var en mulighed – betyde at formerne på *-ium* samtidig måtte ofres – og det ville være lige så urimeligt som det er at *-ie*-formerne stadig er ikke-anerkendte.

Kun de rent ortografiske dobbeltformer

Der er nok ikke andet at gøre end at affinde sig med at en evt. reform af dobbeltformerne i dansk må indskrænkes til at omfatte de rent ortografiske dobbeltformer – altså de heterografe homofoner, evt. også de potentielt homofone.

Men heller ikke en sådan rent ortografisk reform er problemfri. Og under alle omstændigheder kan man forestille sig forskellige modeller. Jeg vil her blot skitsere en enkelt mulig model. Og jeg vil her ligesom jeg tidligere har gjort det i forbindelse med arbejdet med de nye kommeregler (Galberg Jacobsen 1993a), se om der ikke skulle være inspiration at hente i Norge, der nok må kunne betegnes som nordisk mester – eller måske ligefrem verdensmester – i dobbeltformer og valgfrihed i det hele taget.

Det særlige ved det norske system er at man dér dels har en udstrakt valgfrihed, dels søger at styre brugen af de valgfrie former i en bestemt retning. Man opererer nemlig i Norge med to former for valgfrihed. På den ene side har man en *fuldstændig valgfrihed* med såkaldte

jamstilte former, fx *tall/tal*, *bein/ben*, pluralis *kontor(er)*. På den anden side har nordmændene hvad man kunne kalde *vægtet eller modificeret valgfrihed*, dvs. et system bestående af såkaldte *hovedformer* og *sideformer*. Her er hovedformen normalformen, som kan bruges i alle sammenhænge, og som skal bruges i bestemte sammenhænge, specielt i lærebøger og i statstjenesten; hovedformerne udgør tilsammen den såkaldte *lærebogsnormal*. Sideformerne (der også kaldes for *klammeformer*, fordi de står i klammer [firkantede parenteser] i ordbøgerne) må derimod normalt ikke bruges i lærebøger eller i statstjenesten, men må godt bruges af skoleelever i deres skriftlige arbejder. Som eksempler kan nævnes *røyke*/[*røke*] hvor den diftongerede form *røyke* er hovedformen, mens formen med monoftong, *røke*, er den mere begrænset anvendelige sideform. Af bøjningsformer kan nævnes at man i ord af typen *lærer* har hovedformen *lærere* uden noget slut-*r* og sideformen *lærerer* med et slut-*r*. Se evt. nærmere i *Bokmålsordlista* (1992), specielt s. ii-iii.

Direkte overført til dansk skulle vi altså indføre to retskrivningsnormer: en snævrere norm med hovedformer som skulle kunne bruges i alle sammenhænge, og som var de eneste tilladte i bestemte sammenhænge, fx i lærebøger og i breve og publikationer fra det offentlige, og en bredere norm som først og fremmest skulle kunne bruges af skoleelever i deres skriftlige arbejder.

Man kan imidlertid spørge hvorfor lige netop skolebørnene skulle have en udstrakt frihed til at vælge og vrage mellem alle de forhåndenværende dobbeltformer. Der er så vidt jeg kan se, gode grunde til det i Norge, hvor man anser det for ønskværdigt at børnene i vid udstrækning kan bruge træk fra deres dialekt også i deres skriftsprog. Men ellers kunne man jo nok mene at det netop bør være skolens elever der skal forpligtes over for den snævre norm (den dobbeltformsfattigste af normerne). Dels er skolen jo relativt let at styre i en bestemt ortografisk retning, og dels er det jo skoleeleverne der i sprogplanlægningsmæssig henseende er dem der skal være bærere af fremtidens norm.

Anbefalede former?

Det kunne tale for at vi i Danmark overvejer en variant af den norske model der ganske vist overtager systemet med hovedformer og sideformer (foruden de helt sidestillede former), men som ellers modificerer modellen ved at man – Sprognævnet via *Retskrivningsordbogen* – generelt anbefaler brugen af hovedformerne. Anbefalingen skal sigte mod alle de sprogbrugere der anerkender og søger at følge den officielle retskrivningsnorm, men bør i særlig grad føles

forpligtende af dem der i øvrigt har pligt til at følge den officielle retskrivning, dvs. skolen og hele den offentlige forvaltning. – I øvrigt kan normen med de anbefalede valg jo også opfattes som et tilbud til de sprogbrugere der gerne vil fritages for besværlige overvejelser mht. hvilke former de skal vælge – og hvilke valg som tidligere trufne valg af en bestemt form tvinger dem til at foretage hvis de ønsker at virke nogenlunde konsekvente og konsistente i deres sprogbrug.

Man kan indvende mod en sådan model med anbefalede former over for blot godkendte eller accepterede former at der ikke er tradition for den slags i Danmark. Det er nu kun delvis rigtigt. I ledsagebekendtgørelsen til den store retskrivningsbekendtgørelse der blev udsendt 27.2.1892 (den der var grundlaget for den officielle danske retskrivning indtil *Retskrivningsloven* i 1997) er det faktisk i en række tilfælde markeret hvilken af to dobbeltformer ministeriet anbefaler (fx *Kerne* frem for *Kærne* og *tredie* frem for *tredje*), og så sent som i 3. udg. af *Dansk Retskrivningsordbog*, hvis sidste oplag kom i 1946, er der markeringer af hvilke former der anbefales (således fx stadig *Dejg* med *g* – dvs. den form der droppes i *RO 1955*). Og på det seneste er Dansk Sprognævn (oprettet 1955) også så småt slået ind på at opgive at valgfri muligheder nødvendigvis er totalt ligestillede, ved i *RO 1996* (§ 45) at anbefale det nye komma (enhedskommaet) frem for det traditionelle komma (grammatisk komma). – Så, selvom disse fortilfælde muligvis med lige så god ret kan bruges i argumentationen mod at indføre en vægtet valgfrihed i dansk, så er fortilfældene der altså.

Talte former??

Mens vi er ved skellet mellem en anbefalet norm og en godkendt norm, kan det være rimeligt at overveje om der ikke skal etableres yderligere en norm. Det skal så være en norm som indeholder endnu flere dobbeltformer (eller tripelformer) end den nuværende, og som kan ses som en naturlig konsekvens af *Retskrivningslovens* udvidelse i 1997 af kredsen af sprogbrugere der er forpligtet over for den officielle retskrivningsnorm. Der bliver tale om en norm som kommer til at indeholde former som Sprognævnet hidtil har været meget afvisende over for, men som forekommer i den faktiske sprogbrug hos i øvrigt gode og professionelle sprogbrugere der før kunne tage det afslappet om de var i overensstemmelse med den officielle retskrivning, men som nu efter loven fra 1997 pludselig bliver lovbydere hvis de bliver ved med at skrive som de hidtil har gjort, og som det er sædvane i deres faglige miljø.

Jeg tænker her på forskellige fagfolk der fx laver undervisningsmaterialer og eksamensopgaver mv. til brug ved undervisningen på de videregående og højere uddannelser,

fx medicinere og biologer der foretrækker at skrive *DNA* med stort ligesom fx *RNA* (for ikke at tale om *aDNA* (*ancient DNA*) og *cDNA* (*complementary DNA*) og *mtDNA* (*mitochondrial DNA*), til trods for at *RO 1996* kun har *dna*, på psykologer og pædagoger der aldrig bruger nogen anden pluralisform end *workshops* uanset at *RO 1996* kun har *workshopper*, på leksikografen der insisterer på at tale om *tekstkorpora* og *lemmata* selvom *RO 1996* kun har pluralisformerne *korpus(er)* og *lemmaer*, og på botanikere der skriver fx *klokke-lyng* med bindestreg for at vise at der er tale om en plante af slægten *lyng*, i modsætning til *hedelyng*, der har sin egen slægt og derfor skrives uden bindestreg. Og så er der de kemikere – inklusive dem der sidder i ministerier mv. og laver bekendtgørelser med lister over tilladte tilsætningsstoffer o.l. – der står fast på at skrive fx *chlor* med *ch* og *phosphor* med to gange *ph*. Også medicinerne, der i øvrigt har fornuftige regler for skrivning af medicinske termer på latin/græsk og dansk, falder i visse tilfælde uden for den nugældende officielle norm, fx når de gennemfører skrivemåden *asthma* som "dansk form" i stedet for *astma* og skelner betydningsmæssigt mellem *chok* (der er den eneste form som *Retskrivningsordbogen* anerkender) og *shock*.

Der er ikke noget der tyder på at det kan lade sig gøre at banke disse fagfolk på plads inden for den regulære danske retskrivningsnorm, og det er et spørgsmål om man så ikke bør give dem en mulighed for at bruge deres fagnorm i deres fagtekster uden at de af den grund skal være lovbrydere. I en vis forstand kan jo også accepten fra det sprognormerende establishment af de specielle fagsproglige stavemåder ses som en beskeden modydelse fra sprogautoriteterne for at de pågældende faggrupper overhovedet stadig skriver faglige tekster på dansk og ikke kun på engelsk.

Anbefalede, tilladte og tålte former

Jeg har nu skitseret en løsning med tre slags dobbeltformer (ud over de totalt ligestillede), nemlig (1) *anbefalede* former, (2) ikke-anbefalede, men dog *tilladte* former, og (3) *tålte* former. Såvel de *anbefalede* som de *tilladte* former hører til inden for den egentlige danske retskrivningsnorm, og deres status skal fremgå klart og umisforståeligt ved de enkelte ord i *Retskrivningsordbogen*. Når det derimod gælder de *tålte* former, mener jeg ikke at de bør fremgå på alfabetisk plads i *Retskrivningsordbogen*, men at der i ord bogens forord e.l. bør stå en generel bemærkning om at man ikke er i strid med den officielle retskrivningsnorm hvis man i specifikt faglige tekster benytter sig af stavemåder (ordformer, bøjningsformer) der ikke

fremgår af *Retskrivningsordbogen*, men som i øvrigt er de almindeligt brugte i det faglige miljø.

Men hvordan?

Jeg er klar over at mit forslag – eller min vision, skitse – med en anbefalet og en tilladt norm lider af den alvorlige svaghed at det ikke giver retningslinjer eller kriterier for hvordan man vælger mellem de eksisterende dobbeltformer og afgør hvilke der skal anbefales, og hvilke der blot skal tillades. Og jeg er også klar over at der vil være meget store problemer med at foretage disse valg på en kvalificeret måde. Jeg kommer ikke her nærmere ind på hvordan der helt konkret skal vælges mellem de tilbudte dobbeltformer, men henviser blot generelt til de muligheder der i dag er for at hente oplysninger om udbredelsen af konkurrerende variantformer i frekvensordbøger og elektroniske tekstkorpusser.

3 Lønsomt?

Tjah!

Litteratur

- Bekendtgørelse nr. 23 og 24 af 27.2.1892 om Retskrivningen*. Trykt i *Lovtidende*:138-41 og 142-51.
- Bergenholtz, Henning. 1998. Variantangivelser i en dansk produktionsordbog ud fra eksempler med fleksionsangivelser i *Retskrivningsordbogen*. *Hermes*, nr. 21:95-119.
- Bokmålsordlista. *Rettskrivningsordliste for skole, hjem og kontor*. 1992. Utarbejdet av: Avdeling for leksikografi ved Institutt for nordistikk og litteraturvitenskap, Universitetet i Oslo, og Norsk språkråd. Redaktør: Boye Wangensteen. Oslo: Universitetsforlaget.
- Dansk Retskrivningsordbog*. Udg. af Undervisningsministeriets Retskrivningsudvalg. 1923, 2. udg., 1925, 3. udg. 1929 (6. opl. 1946).
- Dansk Sprognævn. 1992. *Danske Dobbeltformer. Valgfri former i retskrivningen*. Redigeret og med en efterskrift af Henrik Galberg Jacobsen. Dansk Sprognævns skrifter 18. København: Munksgaard.
- Galberg Jacobsen, Henrik. 1992. Dobbeltformer i dansk. Dansk Sprognævn 1992:141-73.
- Galberg Jacobsen, Henrik. 1993a. Enhedskommaet – et forslag. *Komma – hvornår og hvorfor?*. Red. af Henrik Galberg Jacobsen og Mogens Gradenwitz. Dansk Sprognævns skrifter 20. København: Dansklærerforeningen:145-72.
- Galberg Jacobsen, Henrik. 1993b. Lidt om Danske Dobbeltformer og dobbeltformer i dansk. *Nyhedsbrev*, nr. 13, august 1993, udg. af LEDA, Leksikografer i Danmark:2-5.
- Galberg Jacobsen, Henrik. 1997: Ordrede forhold. Om retskrivningsloven og sprognævnsløven. *Nyt fra Sprognævnet* 1997/3:1-5. Optrykt let ændret i *Mål & Måle*. 20. årg., nr. 3:12-15, og i *Sprog i Norden* 1998:107-19.

Retskrivningsloven = Lov nr. 332 af 14.5.1997 om dansk retskrivning. Trykt i *Lovtidende A*: 1521. Optrykt i *Nyt fra Sprognævnet* 1997/3:5-6, og i *Sprog i Norden* 1998:113-14.
RO 1955 = *Retskrivningsordbog*. Udg. af Dansk Sprognævn. 1955. København: Gyldendal.
RO 1986 = Dansk Sprognævn. *Retskrivningsordbogen*. 1. udg. 1986. København: Gyldendal.
RO 1996 = Dansk Sprognævn. *Retskrivningsordbogen*. 2. udg. 1996. København: Aschehoug.
Sprognævnsbekendtgørelsen = *Bekendtgørelse nr. 707 af 4.9.1997 om Dansk Sprognævns virksomhed og sammensætning*. Trykt i *Lovtidende A*: 3745-46. Optrykt i *Nyt fra Sprognævnet* 1997/3:9-10, og i *Sprog i Norden* 1998:117-19.
Sprognævnsløven = Lov nr. 320 af 14.5.1997 om Dansk Sprognævn. Trykt i *Lovtidende A*: 1497-98. Optrykt i *Nyt fra Sprognævnet* 1997/3:6-8, og i *Sprog i Norden* 1998:114-17.

Peter Widell og Mette Kunøe (udg.):
7. Møde om Udforskningen af Dansk Sprog
Århus 1999

MR. BEAN I TALE OG SKRIFT

- og om besvarelsen af formulerede såvel som ikke-formulerede opgaver

Af Eva Skafte Jensen (Københavns Universitet)

I 1995 foretoges en empirisk undersøgelse på Københavns Universitet og på Università di Torino. En række studerende fra de to universiteter blev bedt om at genfortælle to video-sekvenser med den engelske komiker Mr. Bean, dels skriftligt, dels mundtligt. Ved samme lejlighed bad man dem om at skabe sammenhængende tekst af fire påstande (ikke om Mr. Bean, men om rygning). De blev bedt om at løse disse opgaver på deres respektive modersmål. Formålet var at undersøge, om italienere og danskere bruger forskellige sproglige strategier i deres måder at skabe tekst på.

Undersøgelsen var iværksat i forbindelse med Statens Humanistiske Forskningsråds program *Lingvistik og fremmedsprog*, og de fleste VIPer i forskergruppen var danske italinister fra Handelshøjskolen i København og fra Københavns Universitet. Desuden deltog den italienske lektor fra KU, og jeg selv, selvom mine italienskkundskaber begrænser sig til kun en smule mere end *sì* og *no*.

Den empiriske undersøgelse

Det var som sagt formålet at undersøge, om italienere og danskere brugte forskellige sproglige strategier i deres måder at skabe tekst på, og for at få så sammenligneligt materiale som muligt, blev det bestemt, at inputtet skulle være det samme i den danske og i den italienske gruppe.

Mr. Bean blev udvalgt som det fælles input af to grunde. For det første er den persona (dvs. den fiktive rolle opfundet og spillet af Rowan Atkinson), Mr. Bean udgør, ikke hverken dansk eller italiensk, og for det andet - og det er vigtigere - er de fleste Mr. Bean-stykker fuldstændig uden talt sprog. På den måde håbede vi på at forhindre en verbal-sproglig påvirkning fra videoen til informanterne. To videoer blev udvalgt: Den ene var Biblioteksepisoden, som er en hel, afrundet episode på 9 minutter med begyndelse, midte og slutning. Slutningen har en overraskende pointe, som der er bygget op til tidligere i forløbet. Den anden video var Julekrybbeepisoden, som er et 3-minutters uddrag fra en længere julevideo.